

Anna LOWER, Michał LOWER

Politechnika Wroclawska, Wroclaw

Wydział Architektury, Instytut Cybernetyki Technicznej

WSPÓŁCZESNA REKREACJA W MIEŚCIE NADRZECZNYM NA PRZYKŁADZIE WROCŁAWIA

Streszczenie. W artykule przedstawiono wpływ trendów rekreacyjnych na kształt miasta na przykładzie Wrocławia. Pokazane zostały dawne i współczesne oczekiwania od terenów rekreacyjnych w mieście. Przeanalizowano Wrocław pod kątem możliwości realizowania dzisiejszych form aktywnej rekreacji. Przedstawiona jest także propozycja wzmocnienia roli rzeki dla celów rekreacyjnych.

CONTEMPORARY RECREATION IN THE RIVER-SIDE CITY ON THE EXAMPLE OF WROCLAW

Summary. The paper considers the impact of recreation trends on the city shape on the example of Wrocław. It presents former and contemporary expectations for the recreation grounds in the city. On the example of Wrocław the possibilities of making today's kinds of active recreations are analyzed. Besides, a proposal of strengthening of the recreation role of the river is made.

1. WSTĘP

W czasie ostatniego stulecia można było zaobserwować zjawisko stopniowego napływu ludności do miast, co powodowało proces powiększania się ich przestrzeni. Rosnąca liczba osób zatrudnionych poza rolnictwem prowadziła do stopniowej zmiany trybu życia ludzi. Praca zawodowa obecnie staje się coraz bardziej statyczna, co w dużej mierze obejmuje również pracowników nisko wykwalifikowanych. Zmiany te pociągają za sobą w konsekwencji rosnącą potrzebę rekreacji czynnej. Pojawiają się nowe trendy, nowe formy spędzania wolnego czasu zarówno w skali codziennego wypoczynku, jak i sporadycznego.

W ślad za tym powinny podążać działania urbanistyczne kształtujące odpowiednią bazę rekreacyjną wpisującą się czytelnie w tkanę miejską. Miasto w swojej strukturze posiada już wiele elementów składających się na system rekreacji, będący dziedzictwem

dotychczasowych pokoleń. Jest to jednak często zbyt mało, gdyż zmiany społeczne kreują nowe zapotrzebowania, niektóre więc koncepcje rekreacji straciły już na aktualności. Mimo to zdarza się myślenie urbanistyczne oparte na starych stereotypach, niemających związku ze współczesnymi potrzebami.

W artykule nakreślono współczesne oczekiwania od terenów rekreacyjnych w aglomeracji miejskiej, szczególnie zlokalizowanej nad rzeką. Przedstawiona została analiza stanu istniejącego miasta Wrocławia pod kątem wykorzystania terenów rekreacyjnych. Zostanie rozważona aktualność ich formy i pełnionych funkcji.

2. POTENCJAŁ REKREACYJNEJ TKANKI MIEJSKIEJ TWORZONY PRZEZ WIEKI

Miasto kształtuje się przez wieki. Na obraz dzisiejszego miasta i jego terenów rekreacyjnych ma wpływ wiele czynników, decyzji podejmowanych na przestrzeni długiego czasu. Dziedzictwem minionych pokoleń są np. pozostałości średniowiecznych budowli militarnych, kompleksy rekreacyjne projektowane od XVIII do początku XX w. – otwarte tereny zielone, parki, promenady itp. Elementy te były wielokrotnie modernizowane, przebudowywane, kształtowane w rozwijającej się tkance miejskiej do dnia dzisiejszego.

Intensywny rozwój miasta w XVIII i XIX wieku

XVIII w. jest okresem rozpoczynającym proces głębokich przemian - następuje gwałtowny rozwój przemysłu, znaczny wzrost zaludnienia w miastach, w których osiedlają się ludzie związani dotąd z rolnictwem, a więc ludzie o mocnym poczuciu związku z przyrodą i tęsknotą za terenami zielonymi. Konsekwencją jest m.in. zmiana urbanistycznego i przestrzennego kształtu miasta. Zaczynają pojawiać się pierwsze publiczne ogrody miejskie, na przedmieściach dużych miast powstają promenady, zielone planty zakładane są również na terenach dawnych fortyfikacji. We Wrocławiu w 1813 r. rozpoczęto urządzenie promenad ciągnących się wzdłuż fos i Odry. W 1814 r. posadzono pierwsze drzewa i założono klomby kwiatowe. Promenady wrocławskie, będąc świadomym elementem kompozycji przestrzennej miasta, były jednym z pierwszych założeń tego typu w Europie. Ponadto, jako jedne z nielicznych włączały fosę jako element kompozycyjny. Promenady wrocławskie początkowo dość skromne pod względem programowym, wzbogacane były w następnych latach nowymi elementami przestrzennymi. Miejscami poszerzono je o przyległe ogrody - obecny park na pl. Wolności, park Staromiejski, Wzgórze Partyzantów, park Słowackiego i Wzgórze Polskie. Narastająca wzdłuż zewnętrznej linii fos zabudowa dodawała również swoistego uroku. Pierścień poforteczny, zwany „ringiem”, stał się atrakcyjnym i popularnym miejscem odpoczynku wielu Wrocławian [3]. Popularne wówczas formy odpoczynku preferowały raczej statyczny kontakt z przyrodą. Ludzie zmęczeni pracą fizyczną potrzebowali spokoju – spacerowali, urządzali pikniki na trawie. Ważną przestrzenią dla rekreacji była rzeka i fosa. Zakładane były kąpieliska odrzańskie, pływano statkami, czy mniejszymi gondolami. Chętnie

spacerowano nad wodą, a także po ogrodach miejskich – dawniejszych ogrodach pałacowych, które w XVIII w. zaczęto otwierać dla mieszczan. Zmienia się powoli mentalność ludzi, a ruch, szczególnie na świeżym powietrzu, zaczyna być postrzegany w ścisłym powiązaniu ze zdrowiem człowieka. Powoduje to kolejne świadome działania planistyczne. Zakładane zostają nowe parki i kompleksy zielone o charakterze rekreacyjnym, ogrody publiczne różnicują się programowo, krystalizuje się ich forma przestrzenna i stają się ważnym elementem planu miasta.

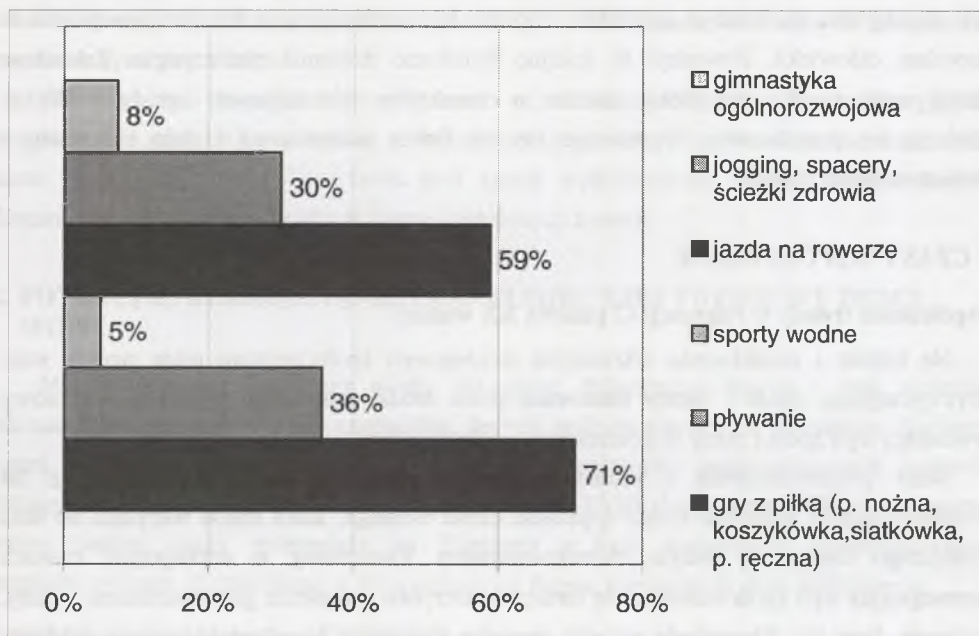
3. CZASY WSPÓŁCZESNE

Współczesne trendy w rekreacji (2 połowa XX wieku)

Na kształt i oczekiwania rekreacyjne dzisiejszego społeczeństwa mają wpływ stare przyzwyczajenia, moda i trendy lansowane przez środki masowego przekazu oraz nowy ewoluujący tryb życia i pracy współczesnego społeczeństwa.

Stare przyzwyczajenia i stereotypy wypoczynku człowieka pochodzące z lat wcześniejszych to statyczna forma spędzania czasu wolnego, która mimo wszystko do dnia dzisiejszego cieszy się dużym zainteresowaniem. Lansowany w dzisiejszych czasach konsumpcyjny tryb życia wzbogaca tę formę wypoczynku o zaplecze gastronomiczne – puby, kawiarnie, bary itp. Równolegle rozwija się nowe spojrzenie na rekreację, mające źródło w zmianie trybu i tempa życia ludzi spowodowanego postępem w nauce i technologii dzisiejszej cywilizacji. Coraz więcej ludzi wykonuje pracę statyczną, często obciążoną czynnikiem stresu. Dotyczy to nie tylko pracowników umysłowych, używających w dużej mierze komputerów, ale również pracowników o niższych kwalifikacjach zawodowych, np. osób obsługujących stanowisko przy taśmie produkcyjnej, urzędników, portierów, czy choćby osoby sprzątające duże hale sprzedaży za pomocą samobieżnych maszyn czyszczących. Wielogodzinny brak ruchu w pracy rodzi głęboką potrzebę aktywnego, czynnego wypoczynku. Jest to trend we współczesnej rekreacji szeroko obserwowany na świecie i coraz silniejszy w Polsce. Dla przykładu na rysunku 1 zaprezentowano zestawienie uczestnictwa Polaków w wybranych formach rekreacji ruchowej [2]. Coraz większą popularnością cieszą się formy rekreacji związane z pokonywaniem określonej przestrzeni, jak np. jogging czy jazda na rowerze i inne sporty wynikające ze specyfiki regionów. We Wrocławiu specyfikę nadaje rzeka, można zatem oczekiwać rekreacyjnego rozwoju sportów wodnych. Miasto bogate jest także w parki i inne zespoły zieleni, sprawia więc wrażenie idealnego miejsca dla amatorów biegania czy sportów rowerowych. Przy głębszej analizie można jednak zauważyć, że nie spełnia ono współczesnych oczekiwań względem terenów dla tych form rekreacji. Jogging w dużym stopniu związany jest z miejscem zamieszkania. Parki świetnie nadają się do biegania, pod warunkiem że łatwo można dostać się do nich bezpośrednio z domu, a ten warunek spełniony jest tylko dla części osiedli mieszkaniowych. Do jazdy na rowerze z kolei nie są to idealne miejsca, gdyż współczesne uprawianie rekreacji rowerowej wiąże się często

z pokonywaniem długich dystansów, jeżdżenie więc po jednym parku nie zawsze jest celem samym w sobie.

Rys. 1. Uczestnictwo Polaków w rekreacji ruchowej
Fig. 1. Participation of Poles in active recreation

Rozwój sportów i rekreacji wodnej we Wrocławiu uległ znacznemu zahamowaniu po II wojnie światowej. Obecnie istniejące kluby żeglarskie prowadzą swoją działalność w ograniczonym zakresie, często korzystając z akwenów wodnych położonych poza miastem, w pewnym oddaleniu. Odra ciągle jest na tyle zanieczyszczona, że zniechęca to do poruszania się po niej małymi jednostkami, jak np. kajakami. Tylko trzy ośrodki prowadzą szkolenia żeglarskie dla dzieci od 7 roku życia w klasie Optymist. Na terenie Wrocławia warunki wodne umożliwiają znacznie bardziej intensywny rozwój tych form rekreacyjnych. Oprócz stanu czystości wód, barierą są również nieprzystosowane nabrzeża i brak infrastruktury technicznej, mogącej obsłużyć użytkowników rzeki (rys. 2.).

Rys. 2. Nieprzystosowane do celów rekreacji wodnej nabrzeża zimowiska barek Osobowice II we Wrocławiu, akwenu wykorzystywanego do prowadzenia szkoleń i organizowania imprez żeglarskich

Fig. 2. Embankment moorage of barges Osobowice II, Wrocław, unadapted to water recreation. Water area used to hold a courses and to organize nautical events

Infrastruktura współczesnego Wrocławia

Tereny zielone. Infrastruktura rekreacyjna dzisiejszego Wrocławia została ukształtowana głównie pomiędzy XIX i początkiem XX w. Dużym skarbem miasta uformowanym w tamtym okresie są tereny zielone. Tereny te w tkance miasta tworzą układ pierścieniowo – klinowy, na który składają się trzy pierścienie. Pierwszy, wewnętrzny, w postaci promenad otacza Stare Miasto. Drugi pierścień zieleni Wrocławia tworzą m.in. parki. Na południu jest to Park Południowy, Andersa, Skowroni, od wschodu – Park Wschodni, Park Szczytnicki, Ogród Zoologiczny, kompleks Stadionu Olimpijskiego i Morskiego Oka, dolina Odry, na zachodzie Park Zachodni z Polaną Popowicką, Park Grabiszyński. Ostatni pierścień to od północy i zachodu duże kompleksy lasów komunalnych na Psim Polu i lasów państwowych w dzielnicy Fabryczna.

Pierścień zieleni, stanowiące osłony klimatyczne, w naturalny sposób łączą się z klinami zieleni wnikałymi aż do centrum miasta. System ten uwzględnia naturalne warunki fizjologiczne miasta, a jego zaletą jest nieprzerwalna całość zieleni w mieście, tworząca sieć powiązań przyrodniczych [1].

W okresie powojennym funkcjonalna ciągłość tego układu została jednak zaburzona. Intensywny rozwój komunikacji kołowej i związana z nim budowa infrastruktury ruchu kołowego spowodowała przerwanie w wielu miejscach spójnego dotąd układu promenad i ciągów pieszych. Część z nich została zlikwidowana całkowicie. Dziewiętnastowieczna struktura terenów rekreacyjnych przestała być tak zwarta i jednolicie dostępna.

Odra. Kolejnym atutem miasta i czynnikiem nakreślającym specyfikę jego terenu jest Odra i jej dorzecze. Jednak współczesna degradacja środowiska doprowadziła do zanieczyszczenia wód powierzchniowych, co spowodowało spadek zainteresowania rzeką i terenami nadrzeczными. Sukcesywnie zamykano kąpieliska odrzańskie i już pod koniec lat 50. całkowicie przestały one funkcjonować. W następnej dekadzie znacznie zmniejszyła się liczba przystani żeglarskich, wioślarskich i kajakarskich. Podobny regres dotknął również rekreacyjnych przewozów pasażerskich, które z bogatej wcześniej oferty ograniczone zostały do dwóch tras wycieczkowych kilkoma statkami. Chętniej natomiast inwestowano na terenach oddalonych od rzeki. Powstawały nowe obiekty sportowe, takie jak baseny, lodowiska, boiska sportowe oraz place zabaw dla dzieci.

Rowery, nowe trendy w stosunku do rzeki. Od początku lat 90. zaobserwować można gwałtowny rozwój turystyki i rekreacji rowerowej w Polsce. We Wrocławiu również systematycznie wzrasta liczba osób uprawiających ten rodzaj rekreacji. Coraz większą popularnością cieszą się też rodzinne wycieczki rowerowe. W ślad za tym podążają, choć zdecydowanie wolniej, konkretne działania przestrzenne. Budowane są nowe drogi rowerowe, udostępniane są dla rowerzystów tereny zielone, wcześniej zarezerwowane tylko dla pieszych, takie jak, np. parki czy nadrzeczne wały przeciwpowodziowe (rys. 3). Dostrzeżono również potrzebę połączenia promenad nadodrzańskich, poprzerywanych w wielu miejscach węzłami i arteriami komunikacyjnymi, choć realizacja tego zamierzenia jest ciągle kwestią przyszłości. Powstały plany budowy przystani jachtowych i strategię rozwoju ruchu turystycznego na Odrze.

Rys. 3. Trasy rowerowe na wałach nadodrzańskich we Wrocławiu
Fig. 3. Bike routes on the Odra-side in Wrocław

4. PODSUMOWANIE – PROPOZYCJE DLA WROCŁAWIA

Wrocław jest miastem o dużym potencjale rekreacyjnym terenów otwartych, z których 49.2% to parki i lasy. Stanowią one bogate zaplecze pochodzące z okresu, w którym trendy rekreacyjne różniły się od współczesnych nowych oczekiwań. W pierwotnym założeniu przeznaczone były dla statycznych form rekreacji i funkcję tę mogą pełnić do dnia dzisiejszego. Przy obecnym kształcie miasta nie zawsze jednak mogą być zapleczem dla aktywnych form rekreacji. W wyniku rozwoju sieci komunikacji kołowej utraciły one spójność funkcjonalną i często są odcięte od dużych osiedli mieszkaniowych arteriami komunikacyjnymi [4]. Nie są też powiązane ze sobą w ciągły system, do niedawna nie były nawet udostępnione rowerzystom. Stanowią one wartościową bazę, która wymaga adaptacji do nowych potrzeb rekreacyjnych. Dobrą podstawą do budowania współczesnej oferty rekreacyjnej może być natomiast korytarz Odry i jej dorzecze. Rzeka w naturalny sposób wprowadza do miasta tereny zielone o pasmowym charakterze, które można wykorzystać do przeprowadzenia długich tras rowerowych i joggingowych. Jest to również potencjał dla uprawiania sportów wodnych, dający szerokie możliwości wprowadzenia zaplecza technicznego. Stare kąpieliska odrzańskie, wiele innych zaniedbanych miejsc można wykorzystać i przekształcić na przystanie czy kluby motorowodne i żeglarskie. Przeprowadzenie takich działań wymaga zmiany sposobu podejścia do zagadnienia współczesnej rekreacji. Forma przestrzeni, którą miasto dysponuje obecnie, jest konsekwencją trendów rekreacyjnych, które rodziły się w XVIII i XIX wieku. Od tego czasu rzeczywistość uległa już głębokim przemianom społecznym i kulturowym. Działania planistyczne i urbanistyczne muszą podążać za rzeczywistymi, aktualnymi potrzebami.

LITERATURA

1. Gomulkiwicz B., Wiśniewska E.: Zielen miejska Wrocławia. Wrocław a Odra. UM Wrocławia, Wrocław 1999.
2. Michalczak W., Sołtysik M.: Współczesne tendencje w turystyce rowerowej w Polsce. Współczesne tendencje w turystyce i rekreacji. Pod redakcją Wyrzykowski J., AWF, Wrocław 2004.
3. Kononowicz W.: Nadodrzańskie urbanistyczne założenie Wrocławia w XIX i na początku XX wieku. Odra we Wrocławiu. Pod redakcją Czerner O., Wrocław 1984.
4. Lower A., Lower M.: Komunikacja, rekreacja, turystyka w miastach nadrzecznych na przykładzie Wrocławia. ATZ, Gliwice 2004.